

22.3.2022

POL-2022-10857

Oikeusministeriölle

Keskusrikospoliisin lausunto Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2022:1: Pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu**Yleistä**

Oikeusministeriö on pyytänyt Keskusrikospoliisilta lausuntoa pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelua koskevasta työryhmämietinnöstään 2022:1. Keskusrikospoliisi esittää näkemyksensä työryhmän esittämistä muutostarpeista tässä lausunnossa.

Oikeusministeriön pakkokeinolain muutostarpeita pohtinut työryhmä on esittänyt mietinnössään pakkokeinolain prosessuaalisiin säännöksiin useita muutoksia, joilla on tarkoitus tehostaa pakkokeinoiniin liittyvien asioiden käsittelyprosesseja. Lisäksi useiden esitettyjen muutosten tarkoituksena on selventää pakkokeinolain sellaisia säännöksiä, jotka ovat käytännössä osoittautuneet epäselviksi tai tulkinnanvaraisiksi. Pakkokeinosisäännöksiä selkeyttäviä sekä prosessia tehostavia muutoksia voidaan yleisesti ottaen pitää kannatettavina.

Seuraavassa esitettyjä muutoksia käsitellään luvuittain. Keskusrikospoliisi nostaa lausunnossaan esille lähinnä huomioitaan niiden muutosesitysten osalta, joiden osalta se ei voi yhtyä työryhmän näkemykseen joko itse esityksen taikka laadittujen perustelujen osalta.

2 luku Kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen ja tutkinta-aresti**10 § Pidättämisestä ilmoittaminen ja pidättämistä koskeva päätös**

Esitettyä muutosta pidättämisestä tehtävästä kirjallisesta päätöksestä voidaan pitää rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta oikeutettuna ja perusteltuna.

Säännösehdotuksen mukaan päätöksessä tulee mainita *lyhyesti* tiedot rikoksesta ja pidättämisen peruste. Säännösehdotusta koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että päätökseen sisältyvät tiedot tulisi lähtökohtaisesti kirjata vastaavassa laajuudessa kuin vangitsemista koskevassa päätöksessä. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan pidättämispäätöksessä ei tule vaatia liian yksityiskohtaisia tietoja, sillä käytännössä näiden

seikkojen liian aikainen paljastaminen voi haitata tutkintaa. Pidätyspäätös tehdään usein suhteellisen aikaisessa vaiheessa tutkintaa, mikä myös rajoittaa pidättämisspäätökseen kirjattavien seikkojen laajuutta. Tämän vuoksi yksityiskohtaisia perusteluja tulisi tältä osin vielä täsmentää huomioiden edellä kuvatut seikat.

4 luku Yhteydenpidon rajoittaminen

1 § Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset

Mietinnössä yhteydenpidon rajoittamista koskevia 4 luvun 1 §:ään ehdotettuja muutoksia voidaan pitää yleisesti ottaen nykytilannetta selkeyttävinä.

Yhteydenpitoa voitaisiin ehdotetun 2 momentin mukaan rajoittaa *erityisen painavista syistä* yleisesti muiden henkilöiden kanssa nimeämättä henkilöitä, joihin yhteydenpitoa rajoitetaan. Yhteydenpitorajoitus esitetään kuitenkin olemaan voimassa ainoastaan 60 päivän ajan. Määräaikaa voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää enintään 30 päivää kerrallaan. Määräaikaa on pidettävä suhteellisen lyhyenä huomioiden erityisesti se, että 2 momentin mukainen yhteydenpidonrajoitus tulisi käytettäväksi erityisesti esitutinnan alkuvaiheessa, jolloin esimerkiksi kanssa epäiltyjen taikka todistajien ja asianomistajien henkilöllisyydet ovat epäselviä.

On huomattava, että yhteydenpitorajoitusten liian aikainen purkaminen voi johtaa käytännössä epäiltyjen ja jopa todistajien kertomusten jälkikäteiseen sopimiseen. Riski on käsillä etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa epäilty eivät ole kommentoineet tutkittavana olevasta rikoksesta eivätkä osallisuudesta siihen mitään esitutinnan aikana. Yhteydenpitorajoitusten poistaminen ennen rikosasian pääkäsittelyä mahdollistaa myös todistajien ja asianomistajien painostamisen kertomusten muuttamiseksi. Ongelma korostuu etenkin rikoksissa, jotka on tehty järjestäytyneen rikollisryhmittymän toimesta. Esityksessä tulisikin tuoda vielä tarkemmin esille, millaisia seikkoja voidaan pitää momentissa tarkoitettuina erityisen painavina syinä.

Lisäksi tutkintavankeuden aikaisten yhteydenpitorajoitusten *välttämättömyyden* arvioinnissa tarkastellaan tällä hetkellä tuomioistuimissa lähinnä vain sitä, miten kauan yhteydenpitorajoitus on ollut voimassa. Käytännössä vaikuttaa siltä, että mitä pidempään yhteydenpitorajoitus on ollut voimassa, sitä herkemmin se puretaan riippumatta siitä, olisivatko edellytykset yhteydenpidonrajoitukselle edelleen olemassa.

Yhteydenpidon rajoittamisen sisällön ja keston välttämättömyyden arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja (*rikoksen vakavuus ja siihen liittyvä selvittämisenintressi, esitutintavaihe, tutkittavana olevan rikoksen liittyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen jne*) tulisikin tuoda esille säännöstä koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa. Näin tuomioistuimille tarjottaisiin nykyistä parempia suuntaviivoja välttämättömyyden arviointiin tältä osin.

Lisäksi yhteydenpidon rajoittaminen pakkokeinolain perusteella pitäisi mahdollistaa myös tapauksissa, joissa henkilö on jo vankeuslain perusteella vankeina, mikäli häntä epäillään uusista rikoksista ja pakkokeinolain mukaiset erityiset edellytykset yhteydenpidon rajoittamiselle täyttyvät.

5 luku Matkustuskielto

5a § Tehostetun matkustuskiellon valvonnassa käytettävien välineiden kiinnitys

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan säännöksen 2 momentissa tulisi määritellä säännöksen perusteella määrättävän kiinnioton kesto, sillä kyse on keskeiseen perusoikeuteen kohdistuvasta rajoituksesta.

10 § Matkustuskiellon rikkomisen seuraamukset

Ehdotetun muutoksen perusteella ei ole selvää, missä määrin matkustuskieltopäätöstä voidaan kiellon rikkomisen seurauksena muuttaa ja mikä taho on oikeutettu tekemään päätökset tältä osin. Säännöstä voisi täsmentää esimerkiksi pykäläviittauksilla 5 luvun 4 §:ään ja 7 §:ään.

6 luku Vakuustakavarikko

2 § Vakuustakavarikosta päättäminen

Vakuustakavarikkoa koskevan menettelyn osalta mietinnössä ehdotetaan, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi ennen vakuustakavarikkoa koskevan vaatimuksen tekemistä ilmoitettava siitä syyttäjälle, joka voisi ottaa asian päätettäväkseen. Esitystä koskevien perustelujen mukaan tarkoituksena on entisestään parantaa vakuustakavarikon hakemista koskevaa harkintaa ja näin varmistaa, että vakuustakavarikkoa käytetään tarkoituksenmukaisesti.

Keskusrikospoliisi ei lähtökohtaisesti vastusta esitettyä muutosta. Tältä osin on kuitenkin syytä tuoda esille, että syyttäjillä ei ole useinkaan esitutkintavaiheessa mahdollisuutta osallistua riittävällä tarkkuudella sekä asian edellyttämässä laajuudessa ja aikataulussa vakuustakavarikon edellytyksiä koskevaan päätösharkintaan. Tämän vuoksi esitetyn säännöksen käytännön merkitys jäänee lopulta hyvin vähäiseksi.

Lisäksi esitetyn säännöksen perusteella jää epäselväksi se syyttäjätaho, kenelle vakuustakavarikkoa koskeva ilmoitus olisi tehtävä. Tarkoitetaanko säännöksessä tutkittavan jutun syyttäjää vai ns. päivystävää syyttäjää? Asia vaatii tarkennusta tältä osin. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan vakuustakavarikkoa koskeva ilmoitus tulisi tehdä nimenomaan päivystävälle syyttäjälle, sillä vakuustakavarikot tulee voida toteuttaa jatkossakin nopealla aikataululla. Ainoastaan näin voidaan turvata se, ettei omaisuutta piiloteta esitutkintaviranomaisten ulottumattomiin rikoksesta epäiltyjen toimesta. Toisaalta taas päivystävä syyttäjä ei ole perillä käynnissä olevaan esitutkintaan liittyvistä yksityiskohdista samalla tasolla kuin kyseisen jutun syyttäjä.

Keskusrikospoliisi haluaa tuoda tältä osin myös esille vakuustakavarikkoihin liittyvät vahingonkorvausoikeudelliset vastuukysymykset. Vakuustakavarikosta päättänyt taho on vahingonkorvausoikeudellisessa vastuussa tekemästään päätöksestä pakkokeinolain 6 luvun 11 §:n viittaussäännöksen mukaisesti. Viime vuosina vakuustakavarikoita koskeviin päätöksiin onkin kohdistettu kohtuullisen usein vahingonkorvausvaateita, joita on käsitelty erillisissä vahingonkorvausoikeudenkäynneissä. Myös tämä seikka on huomioitava harkittaessa esitettyä muutosta. Syyttäjä vastaa päätettäväkseen ottamastaan vakuustakavarikosta ja sen mahdollisesti aiheuttamista vahingoista siten kuin oikeudenkäymiskaaressa tarkemmin säädetään. Selvyiden vuoksi asiasta olisi syytä ottaa maininta myös säännöstä koskeviin yksityiskohtaisiin perusteluihin.

4 § Toimenpiteen kumoaminen

Ehdotettuja muutoksia on pidettävä kannatettavina ja nykytilannetta selkeyttävänä nimenomaan torjuntavakuuden oikeusvaikutusten osalta.

Sääntelyn tarkentamisessa tulisi ottaa huomioon myös tilanne, jossa torjuntavakuus halutaan asettaa jo ennen väliaikaista määräystä. Sääntelyllä pitäisi mahdollistaa myös tällaisen ennakkollisen torjuntavakuuden vastaanottaminen. Näin voitaisiin paremmin turvata asianomistajille tulevat korvaukset tapauksissa, joissa epäilty on ulosottovelallinen.

Työryhmä ehdottaa 6 luvun 4 §:n 2 momenttia muutettavaksi siten, että tuomioistuimen olisi varattava vakuustakavarikon määrääjän pidentämistä käsitellessään tilaisuus tulla kuulluksi sellaiselle henkilölle, jonka *oikeutta, etua tai velvollisuutta* asia koskee. Vastaavalla tavalla 5 §:n mukainen vakuustakavarikon uudelleen käsittelyvaatimus olisi mahdollista tehdä kyseisen henkilöpiirin toimesta. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan tehtyä esitystä on pidettävä merkittävänä etenkin huomioiden se, että laajoissa talous- ja kyberrikoksissa asianomistajien piiri voi olla huomattavan laaja. Muutos johtaisi poliisin ja tuomioistuinlaitoksen työmäärän kasvuun.

On huomattava, että asianomistajien ja muiden tahojen oikeudet tulee lähtökohtaisesti turvattua käytettävissä olevilla pakkokeinoilla. Lisäksi asianomistajilla on syytteen vireille tultua itsenäinen mahdollisuus hakea vakuustakavarikkoa PKL 6:2:n edellyttämällä tavalla. Keskusrikospoliisi ei pidä esitetystä syistä johtuen tarkoituksenmukaisena toteuttaa esitettyä muutosta.

7 luku Takavarikko

14 § Takavarikon kumoaminen ja esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Työryhmä esittää pakkokeinolain 7 luvun 14 §:n 3 momenttia muutettavaksi siten, että tuomioistuimen olisi varattava takavarikon määrääjän pidentämistä käsitellessään tilaisuus tulla kuulluksi sellaiselle henkilölle, jonka *oikeutta, etua tai velvollisuutta* asia koskee. Vastaavalla tavalla 15 §:n mukainen takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

olisi mahdollista tehdä kyseisen henkilöpiirin toimesta. Edellä vakuustakavarikon yhteydessä esitetyistä syistä johtuen Keskusrikospoliisi ei pidä esitettyä muutosta tarkoituksenmukaisena.

21 § Takavarikosta tai jäljentämisestä päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta

Työryhmä ehdottaa, että pakkokeinolain 7 luvun 21 § laajennetaan koskemaan takavarikon lisäksi myös jäljentämistä. Esityksessä todetaan, että jäljentämistä saatetaan käytännössä pyytää myös rajat ylittävissä rikosoikeusyhteistyössä, joten vaikuttaisi perustellulta edellyttää 21 §:ssä säädettyä myös jäljentämistilanteissa.

Sääntelyn tarpeellisuutta arvioitaessa on kuitenkin huomattava, että takavarikoimisella loukataan huomattavasti enemmän perusoikeuksia (lähinnä perustuslain 15 §:n mukainen omaisuuden suoja) kuin jäljentämisellä. Mikäli takavarikko toteutetaan takavarikon sijaan jäljentämisenä, niin tällöin itse esine, käytännössä asiakirja, jää sen haltijalle eikä sitä luovuteta missään prosessin vaiheessa takavarikkoa pyytäneelle vieraan valtion viranomaiselle.

Takavarikon vahvistaminen onkin alun perin määritelty pakkokeinolain 7 luvun 21 §:ään todennäköisesti siksi, että takavarikon edellytykset tulisivat takavarikosta päättäneestä viranomaisesta riippumattoman tahon eli tuomioistuimen tarkasteluun ennen kuin sen kohde toimitetaan vieraan valtion viranomaiselle. Pakkokeino, jolla puututaan kohdehenkilön hallinnassa olevaan omaisuuteen, tulee siten tämän voimassa olevan prosessisäännön johdosta tuomioistuimen toimesta laillistetuksi. Erityisen tärkeänä tätä vahvistamista on pidettävä, kun omaisuuserä luovutetaan Suomen rajojen ulkopuolelle vieraan valtion oikeusprosessissa käytettäväksi. Jäljennetyn datan osalta ei vahvistamisella voida arvioida olevan vastaavaa merkitystä.

Poliisille saapuu vuosittain runsaasti oikeusapupyyntöjä, joissa pyydetään nimenomaan täytäntöönpantavaksi datan jäljentämistä koskeva pyyntö. Jäljennöksen vahvistamista koskevalla muutosesityksellä tulisi siten olemaan resurssivaikutuksia sekä poliisissa että tuomioistuimissa.

Edellä lausuttu huomioiden ja säännöksen soveltamiskäytännön selkeyttämiseksi tulisikin Keskusrikospoliisiin näkemyksen mukaan esitetyn muutoksen sijasta nimenomaisesti todeta, ettei vahvistamisvelvoite koske takavarikon sijasta toteutettavaa jäljentämistä.

8 luku Etsintä

18 § Kotietsinnän ja paikanetsinnän saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Työryhmä esittää mietinnössään, että myös 14 §:ssä tarkoitettuun paikkaan kohdistuva etsintä voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, jos suoritettu paikanetsintä on *vaikutuksiltaan ja menettelyltään vastannut kotietsintää*. Keskusrikospoliisin näkemyksen työryhmän ehdotusta ei ole pidettävä

riittävän tarkkarajaisena. Säännöksen käyttöalaa tulisi täsmentää vähintäänkin säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa.

9 luku Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot

3 § Henkilötuntemerkkien ottaminen

Esitettyä muutosta on pidettävä perusteltuna huomioiden erityisesti älylaitteiden teknologian kehittyminen. Selvyyden vuoksi yksityiskohtaisissa perusteluissa olisi hyvä mainita sormenjälkilukituksen ohella kasvontunnistussovelluksella lukitun puhelimen tai muun älylaitteen avaaminen henkilötuntemerkkien avulla.

10 luku Salaiset pakkokeinot

3 § Telekuuntelu ja sen edellytykset

Työryhmän ehdottomia lisäyksiä telekuuntelun perusterikoslistaukseen on pidettävä kokonaisuudessaan kannatettavina. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan telekuunteluperusterikoksia koskevaan luetteloon tulisi lisätä myös *törkeä tietomurto*, *törkeä maksuvälipetos* sekä *törkeä maksuvälinerikos* jäljempänä esitetyin perustein.

Törkeä tietomurto on usein valmistelevalle toimenpide jollekin suoritettavalle tietoverkkorikokselle esimerkiksi törkeälle datavahingonteolle tai törkeälle maksuvälinepetokselle. Tietomurto voidaan toteuttaa, joko käyttämällä tekijälle kuulumatonta käyttäjätunnusta taikka turvajärjestely muuten murtamalla ja siten tunkeutumalla tietojärjestelmään, jossa varastoidaan tietoja tai dataa. Tällöin ei edellytetä, että tekijä ottaa selon tallennetusta tiedosta, vaan rangaistavaa on jo pelkästään tietomurron toteuttaminen säännöksessä kuvatulla tavalla. Tietomurto voidaan lisäksi suorittaa tietojärjestelmään tai sen osaan tunkeutumatta, jolloin hankitaan oikeudettomasti esimerkiksi tietojärjestelmän haavoittuvuutta hyväksikäyttäen tai muutoin vilpillisin keinoin tieto tietojärjestelmässä olevasta datasta. Tämä vilpillisesti hankittu tieto voi sisältää esimerkiksi kymmenien tuhansien henkilöiden maksukorttitietoja. Mikäli tietomurtoon syyllistynyt henkilö ei ole vielä käyttänyt tai luovuttanut/myynyt kyseisiä maksuvälinetietoja, ei hänen voida katsoa syyllistyneen kuin (törkeään) tietomurtoon. Tietoverkkorikokokonaisuuksien ja erityisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan selvittämiseksi sekä rikosvahinkojen ennalta estämiseksi olisi tärkeää pystyä suorittamaan tarvittaessa telekuuntelua myös tapauksissa, joissa henkilöä epäillään törkeästä tietomurrosta.

Törkeä tietomurto voidaan tehdä myös suunnitelmallisesti kohdistuen se esimerkiksi johonkin valtion infrastruktuurin kannalta kriittiseen palveluun tai toimintaan. Tällaisten yritysten tietojärjestelmistä voidaan tietomurron avulla hankkia tietoja, jotka auttavat esimerkiksi pääsemään kiinni joko suoraan tai välillisesti valtion järjestelmiin. Koska tietomurroilla ei tällöin suoranaisesti

hankita tietoa Suomen turvallisuuteen vaikuttavasta seikasta, ei vakoilun tunnusmerkistön (RL 12:5) voitane katsoa täyttyvän. Tällaisten tietomurtojen tutkiminen ja alkuperäisen tiedonhankinnan tarkoituksen selvittäminen on kuitenkin käytännössä mahdotonta, ellei käytössä ole käytössä riittäviä salaisia pakkokeinoja, kuten telekuuntelua.

Suomessa pantiin täytäntöön kansallisesti Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/713 muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennösten torjunnasta ja neuvoston puitepäätöksen 2001/413/YOS korvaamisesta (jäljempänä maksuvälinepetosdirektiivi) tekemällä tarvittavat muutokset rikoslain *maksuvälinepetoksia* koskeviin tunnusmerkistöihin. Rikoslakiin lisättiin myös *maksuvälinerikoksen* tunnusmerkistö. Molemmista tunnusmerkistöistä säädettiin törkeät tekemuodot, joiden enimmäisrangaistus on viisi vuotta vankeutta. Tehdyt lakimuutokset tulivat voimaan 1.7.2021 (29.6.2021/597).

Maksuvälinepetosdirektiivin 13 artikla edellyttää, että jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta järjestäytyneen rikollisuuden ja vakavien rikosten torjuntaan käytettävät tutkintakeinot ovat tehokkaita ja oikeasuhtaisia. Rikoslain uudet maksuvälineen määritelmät tarkoittavat sitä, että kyse on tietoverkkorikoksista, joista jää jälkiä vain tietoverkkoympäristöön. IP-osoitteisiin liittyvän palvelindatan avulla voidaan hankkia todistusaineistoa verkkoympäristössä tehtyihin törkeisiin maksuvälinerikoksiin ja maksuvälinepetoksiin. Tieto on saatavissa ainoastaan telekuuntelulla tai tiedonhankinta telekuuntelun sijasta mukaisella pakkokeinolla.

Edellä esitetty huomioiden Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan olisi perusteltua lisätä törkeä maksuvälinepetos ja törkeä maksuvälinerikos pakkokeinolain 10 luvun 3 §:ssä säädetyn telekuuntelun perusterikoksiksi. Tämä olisi välttämätöntä tehokkaiden tutkintamenetelmien varmistamiseksi kyseisten rikosten esitutkinnassa, sillä telekuuntelua ja tiedonhankintaa telekuuntelun sijasta on edellä kuvatuin tavoin pidettävä keskeisinä ja välttämättöminä tiedonhankintakeinoina näiden rikosten selvittämisessä. Lisäksi arvioinnissa on huomioitava, että tietoverkoissa tapahtuvalla rikollisuudella on usein vahva kytkös järjestäytyneeseen ja kansainvälisen rikollisuuteen.

7 § Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella

Pakkokeinolakityöryhmä on päättänyt esittämään muutosta PKL 10 luvun 7 §:ään huomioiden eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussaan EOAK/3227/2019 esille nostaman kysymyksen siitä, tulisiko pakkokeinolakiin lisätä toimivaltuus ns. suostumusperusteiseen televalvontaan sellaisissa tilanteissa, joissa teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltija on joutunut vakavan väkivaltarikoksen uhriksi ja on epäillyn rikoksen johdosta kykenemätön antamaan laissa tarkoitettua suostumusta, vaikka henkilö ei ole saanut rikoksen johdosta surmaansa. Keskusrikospoliisi pitää tehtyä muutosesitystä kannatettavana.

Ehdotetun säännöksen sanamuoto kuitenkin mahdollistaa myös tulkinnan, jossa henkilö on *psyyykkisen terveydentilan* huonontuminen vuoksi kykenemättömän antamaan momentissa tarkoitetun suostumuksen. Yksityiskohtaisten perustelujen perusteella ei ole täysin selvää, onko säännöksellä tavoiteltu myös tällaisia tilanteita.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan olisi selkeää sitoa säännös esimerkeillä selkeisiin tilanteisiin, joissa asianomistaja ei fyysisen terveydentilan huonontumisen (esimerkiksi tajuttomuus tai kooma) vuoksi pysty antamaan säännöksessä tarkoitettua suostumusta. Sen sijaan ulkopuolelle tulisi jättää kaikki muut tilanteet, sillä ne johtavat vain epäselviin tulkintoihin säännöksen soveltamisalasta.

Lisäksi epäselvää on, miten ja kenen toimesta arvio terveydentilan huonontumisesta tehdään. Onko arvio hankittava lääkäriltä vai voidaanko kyseinen seikka todeta poliisin toimesta? Säännös vaatii siten tältäkin osin tarkennusta.

16 § Tekninen kuuntelu

Työryhmä esittää teknisen kuuntelun säännöstä muutettavaksi siten, että ns. näppäimistökuuntelu mahdollistettaisiin toteutettavaksi teknisenä kuunteluna sen sijaintipaikasta riippumatta silloin, kun kuuntelu kohdistuu pelkästään laitteen näppäimistöön viestin sisällön selvittämiseksi eikä kuuntelulla hankita tietoa siitä tilasta, jossa laite sijaitsee.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan kuvatus kaltainen näppäimistökuuntelu olisi luontevampaa kytkeä teknisellä laitetarkkailulla toteutettavaksi huomioiden erityisesti se, että teknisestä laitetarkkailusta päättää tuomioistuimen eikä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tämä olisi perusteltua huomioiden myös työryhmänkin esille tuoma näkökulma, jonka mukaan on jossain määrin tulkinnanvaraista, missä menee raja viestin sisällön ja esimerkiksi salasanojen selvittämisen välillä.

23 § Tekninen laitetarkkailu

Esitettyjä muutoksia on teknisen laitetarkkailun osalta pidettävä kannatettavina.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan laitetarkkailu tulisi mahdollistaa myös erilaisissa tietojärjestelmissä tai henkilön hallitsemisessa etätallennustiloissa (ml. pilvipalvelut) olevaan dataan. Tältä osin analogiaa tulisi hakea erityisesti laite-etsinnän määritelmästä. Laite-etsintä voi nimittäin kohdistua teknisessä laitteessa tai *tietojärjestelmässä* etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön.

Työryhmä on itse asiassa todennut mietinnössään (s.88), että teknisen laitetarkkailun soveltamisalaa ei tulisi rajata laite-etsinnän soveltamisalaa kaapeammaksi. Edellä esitettyä muutosta on pidettävä siten tältä osin perusteltuna.

56 § Ylimääräisen tiedon käyttäminen

Työryhmän tekemiä lisäyksiä ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevan säännöksen perusterikoslistaan on pidettävä perusteltuna. Keskusrikospoliisi pitää tärkeänä, että perusterikoslistaan lisättäisiin vielä ampuma-aserikos. Esitystä on pidettävä perusteltuna, sillä laittomien ampuma-aseiden määrä on lisääntynyt Suomessa viime vuosina huomattavasti. Lisäksi viime aikoina on tapahtunut huolestuttavaa kehitystä ampuma-aseiden käyttämisestä julkisilla paikoilla.

Pakkokeinolain ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaa sääntelyä on yleisellä tasolla pidettävä kuitenkin poliisin rikosten torjuntakyvykkyyttä heikentävänä. Mikäli poliisi on hankkinut tiedon laillisesti salaisella pakkokeinolla, niin kyseinen tieto tulisi olla käytettävissä nykyistä laajemmin myös muiden vankeusuhkaisten rikosten selvittämiseksi. Pakkokeinolain 10 lukuun sisällytetty säännös salaisilla pakkokeinoilla hankitun tiedon käyttämisestä muuhun kuin sen alkuperäiseen käsittelytarkoitukseen on merkittävä poikkeus poliisin henkilötietolain (616/2019 vp) sääntelystä. Poliisin henkilötietolain 13 § mahdollistaa tiedon käyttämisen muuhun kuin sen alkuperäiseen käsittelytarkoitukseen aina sellaisen rikoksen selvittämiseksi, josta laissa säädetty ankarin rangaistus on vankeutta.

Pakkokeinolain muutostarpeet, joita mietinnössä ei ehdoteta

2 luku Kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen ja tutkinta-aresti

Etsintäkuulutuksen määritelmästä ei ole säädetty laissa, vaikka useissa viranomaisten toimintaa koskevissa laeissa käytetäänkin etsintäkuulutuksen käsitettä. Pakkokeinolaissa, poliisilaissa eikä missään muussakaan poliisia koskevassa sääntelyssä ei ole olemassa myöskään säännöksiä poliisin suorittamien etsintäkuulutusten edellytyksistä ja päätöksentekotasosta.

AOA on kiinnittänyt tähän epäkohtaan (*määritelmän puute*) huomioita ratkaisussaan EOAK/23/2017. Vastaavasti myös oikeuskansleri nosti tuoreessa ratkaisussaan (4.3.2021, OKV/383/10/2020) esille sen, ettei etsintäkuulutuksen oikeudellisesta luonteesta tai merkityksestä viranomaisten välisessä yhteistyössä taikka etsintäkuuluttamisesta ja kuuluttamisen yleisistä edellytyksistä ole laissa tarkempia säännöksiä.

Työryhmä katsoi, että muutos on perusteltua tarkemmin valmistella ja esittää käynnissä olevassa poliisilain muuttamista koskevassa hankkeessa. Keskusrikospoliisi pitää tärkeänä, että lainsäädännössä huomioitaisiin edellä kuvattu epäkohta.

5 luku Matkustuskielto

Pakkokeinolaissa tulisi mahdollistaa tuomioistuimen määräämän tehostetun matkustuskiellon määrääminen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä. Tätä olisi pidettävä suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaate huomioon ottaen perusteltuna.

Lisäksi tehostettu matkustuskielto tulisi voida määrätä kansliassa ilman istutokäsittelyä, jos tehostettuun matkustuskieltoon vaadittava ei sitä vastusta.

6 luku Vakuustakavarikko

Kuolinpesä vakuustakavarikon vastaajana

Vakuustakavarikon voimassaolo on pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 2 momentissa kytketty syytteen nostamiseen. Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan päätöksen antamisesta. Epäillyn kuoltua on esitutkintalain 10 luvun 2 §:n 2 momentin nojalla selvää, ettei syytettä epäiltyä vastaan tulla nostamaan. Oikeuskäytännössä on lisäksi vahvistettu tulkinta, ettei pakkokeinolain mukaista vakuustakavarikkoa voida määrätä kuolinpesää vastaan.

On kuitenkin huomattava, että rikoslain 8 luvun mukaisesti menettämisseuraamus voidaan tuomita kuolinpesän varoista, jos rikoksentekijä tai muu seuraamuksesta vastuussa olevan henkilö on kuollut. (RL 8:16,2 §) Menettämisseuraamus voidaan jättää tuomitsematta ainoastaan, jos sitä olisi pidettävä kohtuuttomana. Kuolinpesään voi kohdistua myös asianomistajan vahingonkorvausvaade.

Kuolinpesän osakas vastaa lisäksi perintökaaren 18 luvun 7 §:n nojalla henkilökohtaisesti vahingosta, jonka hän pesää hoitaessaan tai hallitessaan on tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut jollekin, jonka oikeus on pesänselvityksestä riippuvainen. Vaikka osakkaalla on perintökaaren nojalla korvausvastuu, ei sitä kuitenkaan välttämättä pystytä toteuttamaan, mikäli osakas ehtii hukkaamaan tai kätkemään omaisuuden.

Pakkokeinolain mukaista vakuustakavarikkoa ei edellä jo todetun mukaisesti voida vallitsevan oikeuskäytännön mukaan käyttää epäillyn kuolinpesää vastaan. Asianomistajalle jää nykyisellään siten käytännössä ainoaksi mahdollisuudeksi turvata saatavansa hakemalla turvaamistoimea siviiliprosessissa oikeudenkäymiskaaren 7 luvun edellyttämällä tavalla. Asianomistajan kannalta siviiliprosessin käynnistäminen voi kuitenkin olla usein liian työlästä. Prosessiin sisältyy myös huomattava kulu- ja korvausriski. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren mukaisen turvaamistoimen täytäntöönpano lähtökohteisesti edellyttää asianomistajan asettamaa hakijavakuutta.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan rikosperusteinen vahingonkorvausvaade ja menettämisseuraamus tulisi voida turvata pakkokeinolain mukaisella vakuustakavarikolla myös niissä tilanteissa, joissa rikoksesta epäilty on kuollut.

Vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon korvaamisessa noudatettavan periaatteen selkeyttäminen.

Pakkokeinolain 6 luvun 11 §:n mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulojen korvaamisessa noudatetaan soveltuvien osien oikeudenkäymiskaaren (OK 4/1734) 7 luvun 11 §:ää. Kyseisen lainkohdan mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut.

Pakkokeinolain viittaussäännöstä on pidettävä nykyisellään liian epämääräisenä muun muassa sen suhteen, minkä hetken mukaan pakkokeinon tarpeettomuutta arvioidaan. Lisäksi on epäselvää, sovelletaanko korvausvastuuseen niin sanottua ankaraa vastuuta eli tuottamuksesta riippumatonta vastuuta vai ei. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan pakkokeinolakia tulisi täsmentää tältä osin. Pakkokeinolaissa tulisi todeta, että vakuustakavarikon tarpeellisuus arvioidaan sen määääämishetken mukaisesti ja ettei vahingonkorvausvastuuseen sovelleta ankaraa vastuuta.

7 luku Takavarikko

Takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide

Pakkokeinolain 7 luvun 13 §:n 3 momentin mukaisesti takavarikon kohde on säilytettävä sellaisenaan ja sitä on hoidettava huolellisesti. Poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö voi määrätä kohteen myytäväksi heti, kun ilmenee, että se on *helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen*. Käytännössä säännöksen soveltamista on pidetty hankala. Tulkinnanvaraista on muun ohella se, milloin omaisuuden ylläpitokustannukset voidaan katsoa korkeiksi tai kohde herkästi pilaantuvaksi, jolloin myynnistä voitaisiin päättää myös ilman kohteen omistajan suostumusta.

Takavarikon kohteena on usein arvokkaita autoja, joiden osalta hoitokustannukset voivat vuositasolla olla korkeita. Tällöin ei välttämättä kuitenkaan voida puhua suoranaisesti erittäin kallishoitoisista taikka edes arvoltaan nopeasti alenevista kohteista.

Käytännön ongelmia on tuottanut lisäksi erityisesti bitcoinien ja muiden virtuaalivaluuttojen takavarikot. Virtuaalivaluuttojen arvo saattaa nimittäin lyhyenkin ajan sisällä heitellä hyvin paljon. Tilanne on tältä osin rinnastettavissa osittain arvoltaan nopeasti alenevaan takavarikon kohteeseen. Virtuaalivaluutan osalta ei kuitenkaan voida käyttää myymisen perusteena arvon alenemista voimassa olevassa säännöksessä mainitulla tavalla. Vastaavaltaisia huomattavia arvon heittelyjä saattaa aiheutua myös vieraaseen valuuttaan kohdistuvissa takavarikoissa etenkin, jos asian esitutkinta kestää pitkään (laajat talousrikosjutut). Tällöinkään ei voida sanoa, että valuutta me-

nettäisi nopeasti arvoaan säännöksessä mainitulla tavalla. Arvon aleneminen tapahtuu sen sijaan pikkuhiljaa niiden vuosien aikana, mitä tutkinta kestää. Arvon aleneminen voi olla kuitenkin merkittävä verrattuna esimerkiksi takavarikoimis- ja täytöntöönpanohetken arvoon.

Huomioiden lisäksi se, että takavarikkojen hoitokulut jäävät nykyisellään lähtökohtaisesti aina poliisilaitosten maksettavaksi, olisi tarkoituksenmukaista laajentaa PKL 7:13,3 soveltamisalaa koskemaan edellä kuvatun kaltaisia tilanteita.

Fyysisiin esineisiin ja valuuttoihin kohdistuvien takavarikkojen ohella PKL 7:13 aiheuttaa käytännön soveltamishankaluuksia myös kiinteistöihin kohdistuvien takavarikkojen osalta. Kiinteistöjen ollessa takavarikoinnin kohteena kysymystä takavarikon kohteen asianmukaisesta säilyttämisestä ja vastuusta mahdollisten vahinkojen osalta on pidettävä nykysääntelyn valossa käytännössä epäselvänä. Takavarikoitaessa kiinteistöjä joudutaan usein ratkaisemaan myös kysymyksiä esimerkiksi lämmityskuluista tai kiireellisistä kuluista, jotka voivat olla ongelmallisia erityisesti hallinto-oikeuden kiinteistöön jäädessä PKL 7:13.2 mukaisesti takavarikkokohteen haltijalle. Pakkokeinolain täsmentäminen näiltä osin olisi tarpeellista vastuu- ja ylläpitokustannuskysymysten selventämiseksi.

Eteen saattaa myös tulla tilanteita, joissa takavarikkokohteena oleva kiinteistö jää sen haltijalle, ja kiinteistöä joudutaan kunnostamaan. Jos takavarikko tämän jälkeen purkautuu, voi lopputuloksena näissä tilanteissa olla takavarikkokohteen omistajan varallisuuden kerryttäminen valtion varoin. Myös kysymystä takavarikkokohteen tuotosta on pidettävä epäselvänä.

Huonokuntoisten kiinteistöjen myynnin yhteydessä ratkaistavaksi voi tulla myös vastuukysymyksiä myydyn kohteen virheellisyydestä. Muita myyntiin liittyviä kysymyksiä saattaa ilmetä myyntimenettelystä ja sen valitsemisesta, sekä takavarikoidun omaisuuden omistajan myyntiin liittyvistä suostumuksista tai mielipiteistä ja näiden merkityksestä vastuukysymysten osalta. Pakkokeinolaissa ei oteta suoraan kantaa myöskään siihen, jääkö takavarikkokohteen myynnistä saatu kauppahinta takavarikkoon takavarikoidun esineen sijasta, vai tuleeko sille hakea uutta takavarikkoa.

8 luku Etsintä

Rikoksen keskeinen näyttö materiaalisissa, johon kohdistuu todistamis- ja takavarikkokiello

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaisten todistamiskieltojen ja siten pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n mukaisten takavarikko- ja jäljentämiskieltojen ei tulisi ulottua tietoihin, joiden tarkoituksena on ainoastaan rikoksen uhriksi joutuneiden tahojen henkilöllisyyden selvittäminen. Tämän hetkisen oikeuskäytännön (KKO 2021:72) valossa näyttää siltä, että esimerkiksi pelkkä asiakassuhde terveydenhuoltoyksikköön katsotaan sellaiseksi OK 17:14 perusteella suojattavaksi henkilön terveydentilaa koskeväksi tiedoksi, josta ei saa

todistaa. Tällaista aineistoa ei voida siten takavarikoida tai jäljentää rikosasiassa todisteena käytettäväksi.

Myös esimerkiksi virkarikosten tutkinnassa jutun keskeinen näyttö saattaa muodostua materiaalista, johon kohdistuu sekä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukainen velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei PKL 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä. Nykyinen sääntely johtaa käytännössä siihen, että virkarikosasian keskeinen näyttö jää esitutkimamateriaalin ulkopuolelle. Lisäksi nykysääntelyn perusteella ei ole myöskään selvää, miten tällaisessa kuvatus kaltaisessa tilanteessa tulisi toimia esimerkiksi laittomasti viedyn, takavarikkokiellon alaisen, materiaalin palauttamisen/hävittämisen suhteen.

Pakkokeinolakia tulisi selkeyttää tältä osin ja mahdollistaa etsinnän sekä takavarikoinnin/jäljentämisen suorittaminen tilanteissa, joissa takavarikkokiellon alainen materiaali muodostaa keskeisen näytön esimerkiksi virkavelvollisuuksien rikkomisesta taikka asianomistajien henkilöllisyydestä. Lisäksi sääntelyä tulisi täsmentää myös laittomasti viedyn, mutta takavarikkokiellon alaisen materiaalin palauttamisen/hävittämisen osalta.

Luku 10 Salaiset pakkokeinot

Jälkikäteän ilmoitettava etsintä

Työryhmä päätyi mietinnössään siihen, että jälkikäteän ilmoitettavaa etsintää koskeva sääntely kohdistuisi enemmän rikosten ennalta estämiseen kuin niiden selvittämiseen, minkä vuoksi työryhmä ei päätenyt valmistelevaan asiaa koskevaa sääntelyä.

Vakavien rikosten torjunnassa ilmenee usein tilanteita, joissa tilaan tai paikkaan kohdistuva jälkikäteän ilmoitettava etsintä olisi välttämätöntä. Välttämättömyys on korostunut viime aikoina muun ohella ns. kovennettuihin puhelimiin kohdistettujen onnistuneiden lainvalvontaviranomaisten operaatioiden seurauksena.

Sääntelytarve koskee rikosten ennalta estämisen lisäksi yhtä lailla rikosten selvittämisvaihetta. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan onkin tärkeää tarkastella pikaisesti mahdollisuutta jälkikäteän ilmoitettavaan etsintään. Tarkastelu tulisi tehdä mahdollisuuksien mukaan nyt käynnissä olevassa pakkokeinolain uudistustyössä. Suomi lienee ainoa pohjoismaa, jossa ei ole mahdollisuutta kuvatus kaltaiseen toimintaan. Tämä heikentää poliisin kyvykkyyttä törkeimpien rikosten esitutkinnassa.

Koska pakkokeinolla puututtaisiin merkittäväällä tavalla perustuslain 2 luvun 10 §:ssä suojattuun yksityiselämään sekä kotirauhaan, tulisi pakkokeino kuitenkin kytkeä vain vakavimpien rikosten selvittämiseen. Erityisen tärkeää olisi, että jälkikäteän ilmoitettava etsintä olisi käytettävissä sellaisten törkeiden ja vakavien rikosten selvittämisessä kuin Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen, sotaan yllyttäminen, törkeä maanpetos, törkeä vakoilu,

törkeä valtiopetos, joukkotuhonta, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikos, törkeä sotarikos, kemiallisen aseiden kiellon rikkominen ja biologisen aseiden kiellon rikkominen. Jälkikäteen ilmoitettava etsintä voitaisiinkin sitoa esimerkiksi pakkokeinolain 17 §:n mukaisen asuntokuuntelun edellytyksiin. Lisäksi prosessissa voitaisiin huomioida etsintävaltuutetun käyttäminen etsinnän edellytysten etukäteistarkastelussa erityistä kotietsintää vastaavalla tavalla.

Biometrinen tietojen hyödyntäminen salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä

Työryhmä ei päätenyt esittämään säädösehdotuksia biometrinen tunnistamisen hyödyntämiseksi salaisissa pakkokeinoissa. Keskusrikospoliisi yhtyy Poliisihallituksen lausunnossaan esille nostamaan tarpeeseen perustelluineen biometrinen tietojen hyödyntämisestä rikosten selvittämiseksi.

Peitetoiminta tietoverkoissa - tiedonhankinnan jatkaminen henkilöllisyyden varmistamiseksi

Verkkopeitetoimintapäätöksen mukaista suunnitelmallista tiedonhankintaa ei saa jatkaa fyysisessä ympäristössä. Nykysääntely aiheuttaa hankaluuksia tilanteissa, joissa poliisi pyrkii ainoastaan varmistumaan kiinniotettavan henkilön henkilöllisyydestä kohdatessaan tiedonhankinnan eli verkkopeitetoiminnan kohteen fyysisessä ympäristössä. Tässä yhteydessä on tarpeen usein hyödyntää verkkopeitetoiminnalla saatuja tietoja, jotta voidaan varmistua kiinnioton kohdistumisesta oikeaan henkilöön. Ei liene tarkoituksenmukaista, että poliisin on aloitettava raskas prosessi reaaliaikaisen peitetoimintapäätöksen hankkimiseksi ainoastaan epäillyn kiinnioton mahdollistamiseksi.

Keskusrikospoliisi ehdottaakin, että pakkokeinoissa huomioitaisiin kuvattu käytännön tilanne verkkopeitetoiminnan osalta. Pakkokeinolakiin voitaisiin tehdä esimerkiksi seuraavansisältöinen lisäys peitetoimintaa koskevaan 10 luvun 27 §:ään:

Yksinomaan tietoverkossa toteutettavaa peitetoimintaa koskevan päätöksen perusteella ei tiedonhankintaa saa jatkaa tietoverkon ulkopuolella muutoin kuin epäillyn henkilöllisyyden varmistamiseksi.

Osallistuvan lähteen käyttäminen

Osallistuvan tietolähteen käytöllä tarkoitetaan kansainvälisessä viitekehyksessä ennen toimenpiteisiin ryhtymistä tehtyyn asianmukaiseen päätökseen perustuvaa salaista pakkokeinoa taikka salaista tiedonhankintakeinoa, jossa tietolähde poliisin ohjauksessa suorittaa tarkoin määritellyjä toimenpiteitä.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan lainsäädäntöä tulisi tarkastella osallistuvan tietolähteen käyttämisen mahdollistamiseksi. Mahdollisessa säännösmuutoksessa tulisi huomioida erityisesti se, että ohjatun tietolähteen käytöllä ei saa aiheuttaa hengen ja terveyden vaaraa eikä tietolähde saa yllyttää taikka olla aloitteentekijä rikoksen tekemiseen.

Kuuntelukiellon alaisen materiaalin hävittäminen

Pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n 2 momentin mukaan heti, kun käy ilmi, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu tai katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on hävitettävä.

Käytännössä kyseistä hävittämistä koskevaa säännöstä on pidettävä ongelmallisena sellaisissa tilanteissa, joissa kuuntelu- tai katselukiellon alaisen materiaalin hävittäminen ei ole teknisesti mahdollista hävittämättä myös muuta samalle tallennusalueelle tallentunutta materiaalia. Tämän vuoksi PKL 10:52:seen tulisikin lisätä takavarikoimis- ja jäljentämiskieltoja koskevaa PKL 7 luvun 3 §:n 4 momenttia vastaava säännös, jonka mukaan asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen tai erottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista. Keskusrikospoliisin näkemykseen lisättävä lause 4 momenttiin voisi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

Tallenne saadaan jättää hävittämättä, jos sen toteuttaminen ei ole mahdollista hävittämättä muuta tallentunutta materiaalia.

Järjestelmä- ja resurssivaikutukset

Osa esitetyistä muutoksista tulee aiheuttamaan muutostarpeita myös poliisin käyttämiin tietojärjestelmiin. Tässä vaiheessa näiden muutosten aiheuttamia kustannuksia ei pystytä arvioimaan tarkemmin. Keskusrikospoliisi varaa tilaisuuden lausua esityksen aiheuttamista järjestelmä- ja resurssivaikutuksista asian myöhemmissä käsittelyvaiheissa.

Keskusrikospoliisin päällikkö
Poliisineuvos

Robin Lardot

Rikostarkastaja

Heidi Björk